

Beata Belica

Palestyńczycy: naród zrodzony z buntu?

Wprowadzenie

Region Bliskiego Wschodu w perspektywie relacji międzynarodowych i bezpieczeństwa regionalnego nierozzerwalnie wiąże się z konfliktem, zaś konflikt pomiędzy Żydami a Arabami jest jednym z najbardziej rozpoznawalnych i najkrwawszych w regionie. Historia sporu oraz jego trwanie, mimo upływu czasu, w dalszym ciągu są przedmiotem wielu publikacji naukowych, co świadczy o doniosłości problemu. Dotychczas nie udało się go zażegnać, co uzasadnia stwierdzenie, że jego przyczyna leży głębiej niż proklamacja niepodległości Państwa Izrael. W literaturze zwraca się uwagę na kwestię polityki brytyjskiej w okresie mandatowym, która poprzez spreczne obietnice składane stronom późniejszego sporu, doprowadziła do wybuchu tego krwawego, długotrwałego konfliktu.

Jak zauważa Jerzy Wiatr, każde zjawisko społeczne ma swój aspekt kulturalny, ekonomiczny oraz psychologiczny¹. Wielość płaszczyzn, na których rozgrywają się wydarzenia społeczno-polityczne, wymaga ujmowania ich w dynamicznej perspektywie i wystrzegania się pomijania jakiegokolwiek sfery wpływającej na te wydarzenia oraz spływania zdarzeń tylko do jednej z nich². Również bunt, strajki i protesty, które miały miejsce od początku XX wieku w Palestynie, cechowały się dynamiką oraz wielopłaszczyznowością. Należy zatem wskazać, jakie czynniki zdecydowały o *buncie mas*,

¹ J. Wiatr, *Socjologia stosunków politycznych*, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa 1980, s. 345. Od strony filozoficzno-psychologicznej problem buntów ujmuje Jose Ortega y Gasset: J. Ortega y Gasset, *Bunt mas*, Muza, przeł. Piotr Niklewicz, Warszawa 2002, *passim*.

² Tamże.

doprowadzając do jednego z najbardziej krwawych konfliktów w historii Bliskiego Wschodu. Wskazuje się, że czynniki wywołujące bunt można podzielić na wewnętrzne (np. biedę, zacofanie gospodarcze) i na zewnętrzne, związane z wpływami silniejszych podmiotów, które poprzez swoje działania pogłębiają biedę państw zacofanych³. Jak dowodzi niniejszy artykuł, w przypadku Palestyńczyków o wybuchu *buntu mas* zdecydowały zarówno czynniki o charakterze wewnętrznym, jak i zewnętrznym. Ciekawe uwagi teoretyczne związane ze strajkiem, buntem i oporem czyni Andrzej Paczkowski⁴. Jego rozważania pozwalają dostrzec złożoność zjawiska, jakim jest bunt. Złożoność ta nie pozwala na opisanie skomplikowanego procesu dochodzenia do buntu w tak krótkiej formie, jaką do dyspozycji ma autorka niniejszej pracy.

Celem artykułu jest zatem jedynie opisanie sytuacji w Palestynie przed powstaniem Izraela oraz ukazanie reakcji Arabów palestyńskich wobec działań dyplomacji brytyjskiej. Tym samym autorka wskaże, jak rozwijała się kwestia palestyńska począwszy od czasów I wojny światowej aż do proklamacji niepodległości Izraela i formalnego podziału terytorium Palestyny. Czytelnika zainteresowanego jakże ciekawym zjawiskiem społecznym, jakim jest bunt, pozostaje zatem autorce odesłać do niezwykle bogatej literatury przedmiotu opisującej to zjawisko.

1. Rola syjonizmu

Powstanie ruchu syjonistycznego spowodowało wzrost znaczenia Palestyny zarówno na arenie międzynarodowej, jak i w świa-

³ M. Bodziany, *Kryzysy społeczne i bunty mas we współczesnym świecie*, „Riadenie Bezpečnosti Zožitých Systémov” 2015, s. 97.

⁴ A. Paczkowski, *Strajki, bunty, manifestacje jako „polska droga” przez socjalizm*, Poznańskie Towarzystwo Przyjaciół Nauk, Poznań 2003, s. 5-17.

domości Żydów. Syjonizm może odnosić się do kwestii religijnych lub politycznych⁵. W niniejszej pracy syjonizm należy rozumieć jako pojęcie *sensu stricte* polityczne. Dla rozważań odnośnie problemu palestyńskiego należy zatem przybliżyć pojęcie syjonizmu politycznego – ruchu, który powstał w drugiej połowie XIX wieku. Jego celem było ustanowienie państwa żydowskiego w Palestynie, zaś doraźnie umacniał on poczucie wspólnoty wśród diaspory żydowskiej i propagował emigrację do Palestyny⁶.

W 1882 roku Leon Pinsker próbował rozbudzić świadomość narodową Żydów, zdając jednak sobie sprawę z utopii, jaką w tamtym czasie wydawała się ojczyzna żydowska w Palestynie. Dlatego też podjął próbę rozbudzenia owej świadomości innymi metodami, m.in. zaczął postulować powszechne używanie języka hebrajskiego, co miało umacniać poczucie wyjątkowości i odrębności diaspory⁷.

Głównym ideologiem ruchu syjonistycznego został jednak Teodor Herzl, który w 1896 roku wydał broszurę pt. *Państwo żydowskie*; zawarł w niej główne założenia tego ruchu. Na mocy rozpisu, jaki nabrała sprawa żydowska, w 1897 roku, podczas I Kongresu Syjonistycznego w Bazylei, podjęto decyzję o powołaniu Światowej Organizacji Syjonistycznej. Początkowo ruch syjonistyczny nie cieszył się jednak dużym poparciem Żydów⁸, dopiero w miarę upływu czasu, gdy nurty nacjonalistyczne w Europie przybierały na znaczeniu i wzrastał poziom antysemityzmu, postrzeganie syjonizmu politycznego zyskało poparcie Żydów. Ruch syjonistyczny rozważał

⁵ J. Bryła, *Bliski i Środkowy Wschód w stosunkach międzynarodowych*, cz. 1 [w:] *Stosunki międzynarodowe*, red. W. Malendowski, C. Mojsiewicz, Wrocławskie Wydawnictwo Naukowe, Wrocław 2000, s. 136.

⁶ A. Bukowska, *Palestyńczycy. Ich życie i walka*, Czytelnik, Warszawa 1988, s. 15.

⁷ J. Piotrowski, *Spór o Palestynę*, Wydawnictwo Ministerstwa Obrony Narodowej, Warszawa 1983, s. 22.

⁸ A. Bukowska, wyd. cyt., s. 17-18.

różne lokalizacje na siedzibę przyszłego państwa żydowskiego, jednak ze względów historycznych i religijnych przez cały czas skłaniał się w stronę Palestyny. W zamian za oddanie skrawka ziemi pod państwo żydowskie przywódcy ruchu oferowali nawet sułtanowi osmańskiemu Abdulhamidowi spłatę osmańskich długów⁹.

Ze względu na konieczność uzyskania poparcia dla swoich starań zmierzających do budowy własnego państwa, ruch syjonistyczny szukał wsparcia ze strony Niemiec czy Wielkiej Brytanii. Chęć pozyskania przez Niemcy przychylności świata muzułmańskiego spowodowała jednak, że niemieccy dyplomaci nie chcieli się opowiadać po stronie ruchu syjonistycznego¹⁰. Uwaga syjonistów skupiła się zatem na Wielkiej Brytanii.

2. Polityka brytyjska wobec Palestyny

Wielka Brytania była zainteresowana planami ruchu syjonistycznego, zwłaszcza planami osiedlenia Żydów w Palestynie, co miało zapewnić ochronę brytyjskich interesów na Bliskim Wschodzie. Jeszcze w ramach Imperium Osmańskiego wywalczyła sobie prawo do opieki nad Druzami, protestantami i żydami¹¹. Niemniej jednak w 1902 roku, kiedy syjoniści zwrócili się do Brytyjczyków z prośbą o poparcie, uzyskali odpowiedź odmowną. Brytyjczycy bowiem chcieli zabezpieczyć swoje interesy w regionie poprzez utrzymywanie dobrych stosunków zarówno z sułtanem osmańskim, jak i z Żydami.

W trakcie I wojny światowej istotne stało się zmobilizowanie Arabów do wystąpienia przeciwko Imperium Osmańskiemu.

⁹ Tamże, s. 18; A. Motyl, *Przyczyny konfliktu arabsko-izraelskiego i jego rozwój w dwudziestoleciu międzywojennym*, „Politeja” 2008, nr 1(9), s. 113.

¹⁰ J. Piotrowski, wyd. cyt., s. 24.

¹¹ A. Bukowska, wyd. cyt., s. 19.

Zwłaszcza Wielka Brytania i Francja upatrywały w tym możliwość poszerzenia swoich stref wpływów kosztem sułtana osmańskiego. Przykładem porozumienia pomiędzy Brytyjczykami a Arabami jest korespondencja z 1915 roku pomiędzy szarifem Mekki Husajnem ibn Alim a komisarzem brytyjskim w Kairze Henrym McMahonem, w której zachęcano Arabów do walki przeciwko sułtanowi po stronie brytyjskiej w zamian za obietnicę utworzenia niepodległego państwa arabskiego, obejmującego także Palestynę¹². Wskazuje się, że układ ten miał formalny charakter i wiązał obie strony¹³. Zgodnie z obietnicą uzyskaną od Brytyjczyków szarif Husajn ogłosił zatem powstanie państwa Hijaz¹⁴.

Jednakże jeszcze przed proklamacją państwa Hijaz (26 kwietnia 1916) doszło do zawarcia tajnego porozumienia Sykes–Picot, pomiędzy Wielką Brytanią a Francją, które stało w sprzeczności z obietnicami złożonymi Arabom. Ziemie pomiędzy Zatoką Arabską a Morzem Śródziemnym planowano podzielić pomiędzy sygnatariuszy paktu. W myśl porozumienia Palestyna miała pozostać pod zarządem międzynarodowym.

Kiedy porozumienie zostało ujawnione, nadzieje żydowskie pokładane w poparcie Wielkiej Brytanii uległy osłabieniu. Jednak już rok po podpisaniu porozumienia Sykes–Picot (2 listopada 1917) doszło do ogłoszenia tzw. deklaracji Balfoura, czyli wymiany korespondencji pomiędzy lordem Arthurem Balfourem a lordem Lionelem Rotschildem, w której ten pierwszy poparł, w imieniu rządu

¹² W. Dobrzycki, *Historia stosunków międzynarodowych w czasach nowożytnych 1815–1945*, Scholar, Warszawa 1996, s. 274.

¹³ W. Szczepański, *Palestyna po wojnie światowej. Światła i cienie*, „Przeгляд Powszechny”, Kraków 1923, s. 220–221.

¹⁴ Powstanie państwa Hijaz nastąpiło 5 czerwca 1916 roku, zob. tamże, s. 275.

brytyjskiego, powstanie żydowskiej siedziby narodowej w Palestynie (*national Home for the Jewish people*)¹⁵.

Konsekwencje polityki brytyjskiej okazały się nad wyraz długofalowe. 1917 roku wojska brytyjskie wkroczyły do Palestyny, jednak formalnie mandat nad Palestyną objęły w 1922 roku (traktat z Sevres oddający Palestynę we władanie Wielkiej Brytanii wszedł życie w 1923 roku)¹⁶. Efekty sprzecznych obietnic brytyjskich wobec Palestyny dało się zauważyć już w 1920 roku.

3. Nacjonalizm arabski i palestyński

Wielu badaczy przyznaje, że przed objęciem brytyjskiego mandatu w Palestynie nie istniała palestyńska świadomość narodo-
wa, zaś okres mandatu również uważa się za przedłużenie tendencji panarabistycznych, które stały się popularne w świecie arabskim w drugiej połowie XIX wieku. Dążeń nacjonalistycznych w Palestynie, we współczesnym rozumieniu nacjonalizmu, nie obserwowano w owym czasie, gdyż jako taka Palestyna znajdowała się w granicach Syrii. Wszelkie dążenia odnoszono zatem do świata arabskiego jako całości. Należy też zaznaczyć, że arabscy nacjona-
liści od czasu pojawienia się syjonizmu zauważali zagrożenie, jakie może spowodować dla niepodległości arabskiej¹⁷.

¹⁵ Tamże. Deklaracja Balfoura była wynikiem rozmów, jakie w 1917 roku toczyli brytyjski minister spraw zagranicznych Arthur Balfour i reprezentant żydowskich osadników, Chaim Weizmann. Zob. A.S. Bidwell, *Dzieje Wielkiej Brytanii w XX wieku. Od światowego imperium do „małego państwa” na obrzeżach Europy*, Wydawnictwo Szkoły Wyższej Psychologii Społecznej „Academica”, Warszawa 2008, s. 60-61. Szerzej na temat roli deklaracji Balfoura: A. Motyl, wyd. cyt., s. 116-118.

¹⁶ D. Gold, *The Fight for Jerusalem. Radical Islam, the West, and the Future of the Holy City*, Regnery Publishing, Washington 2007, s. 122.

¹⁷ J. Piotrowski, wyd. cyt., s. 32.

Jednakże nie należy przyjmować okresu po I wojnie światowej jako początku buntów arabskich; mandat brytyjski nasilił, w połączeniu z polityką ruchu syjonistycznego, arabski sprzeciw, jednak już wcześniej Żydzi byli obecni na ziemiach palestyńskich, przedtem także wybuchały protesty. Trzeba wspomnieć, że w czasie Imperium Osmańskiego rozwijał się ruch antyturecki wśród Arabów zamieszkujących Palestynę¹⁸, dzięki czemu możliwe było m.in. zmobilizowanie Arabów do walki przeciwko sułtanowi w latach I wojny światowej. Jak wskazuje Benny Morris, już w 1891 roku doszło do pierwszego protestu, który można uznać za „narodowy” (ang. *national*)¹⁹. Wybuch niezadowolenia był reakcją na przybycie do Palestyny znacznej liczby rosyjskich Żydów oraz na rozpowszechnianą opinię, że Żydzi chcą wykupu arabskiej ziemi i zwiększenia swych wpływów na obszarze Palestyny.

Pierwszy wyraźny sprzeciw wobec polityki Wielkiej Brytanii na obszarze Palestyny zaobserwować można po publicznym ogłoszeniu porozumienia Sykes–Picot i deklaracji Balfoura. W ramach sprzeciwu wobec polityki brytyjskiej Arabowie zaczęli domagać się niepodległości dla Syrii oraz dla południowej prowincji Syrii – Palestyny²⁰. W wyniku protestów zawiązano w 1918 roku Syryjską Partię Unionistyczną, zaś 7 listopada 1918 roku uznano prawo Iraku i Syrii do samostanowienia. Prawo to nie obejmowało jednak Palestyny, co wywołało oburzenie ze strony Arabów. Przekonani byli oni bo-

¹⁸ Szerzej na temat wzajemnych stosunków pomiędzy Imperium Osmańskim a palestyńskimi Arabami: N. Mandel, *Ottoman Policy and Restrictions on Jewish Settlement in Palestine: 1881–1908*, part I, „Middle Eastern Studies” 1974, Vol. 10, No. 3, *passim*.

¹⁹ B. Morris, *Righteous Victims. A History of the Zionist-Arab Conflict, 1881–2001*, Vintage Books, New York 2001, s. 56.

²⁰ J. Piotrowski, wyd. cyt., s. 33.

wiem, że jedynie niepodzielność Syrii uchroni Palestynę przed podaniem jej wpływowi syjonistycznemu²¹.

Na rzecz jedności Palestyny z Syrią prowadzono działania do końca 1920 roku, zmianę wywołał upadek króla Fajsala i podział tzw. Wielkiej Syrii pomiędzy mocarstwa kolonialne. Wskazuje się, że grudzień 1920 roku, kiedy powstał zdominowany przez palestyński ród Husajnich Arabski Komitet Wykonawczy (Egzekutywa Arabska), stanowi początek nacjonalizmu palestyńsko-arabskiego²². Egzekutywa aż do 1936 roku stanowiła ważny ośrodek nacjonalizmu palestyńskiego.

4. *Płaszczyzny konfliktu*

Rdzenna ludność arabska zajmowała się głównie rolnictwem i hodowlą zwierząt. Pod względem religijnym oraz kulturowym była homogeniczna. Obawy Arabów koncentrowały się wokół zepchnięcia ich do gorszej kategorii obywateli po przybyciu dobrze wykształconej grupy Żydów dotowanej przez zamożną diasporę. Obawy dotyczyły zarówno utraty znaczenia w handlu i w rolnictwie, jak i utraty samej ziemi uprawnej.

Dysproporcje pomiędzy Żydami przybywającymi do Palestyny a palestyńskimi Arabami dało się zauważyć bardzo szybko. Dotyczyły one wielu kwestii, m.in. zamożności. Finanse wpływały na poziom rozwoju gospodarczego i możliwość wykupienia ziemi z rąk arabskich²³. W związku z tym tereny zamieszkałe przez Żydów

²¹ Tamże.

²² A. Chojnowski, J. Tomaszewski, *Izrael*, Trio, Warszawa 2001, s. 17; J. Piotrowski, wyd. cyt., s. 34.

²³ Za wykup ziemi z rąk arabskich odpowiadał stworzony w 1901 roku Żydowski Fundusz Narodowy, zob. K. Bojko, *Izrael a aspiracje Palestyńczyków 1987–2006*, Polski Instytut Spraw Międzynarodowych, Warszawa 2006, s. 21; J. Quigley, *The Case for Palestine. An International Law Per-*

cechowały się wyższym poziomem rozwoju gospodarczego, wyższą profesjonalizacją i wydajnością rolnictwa oraz większym udziałem przemysłu niż w części arabskiej; tam bowiem dominowały prymitywne metody rolnictwa, zaś większość produkcji przeznaczona była do konsumpcji wewnętrznej²⁴. Pojawił się ponadto problem wykupu ziemi z rąk arabskich. Spychało to Arabów na ziemi jakościowo gorsze, co jedynie pogłębiało rozbieżności pomiędzy opisywanymi grupami.

Kolejnym czynnikiem, na który należy zwrócić uwagę, była kwestia demograficzna. Napływ dużej grupy Żydów do Palestyny zakłócił bowiem proporcje demograficzne pomiędzy ludnością arabską a ludnością napływową. W połowie XIX wieku Palestynę zamieszkiwało około 20–30 tysięcy Żydów, zaś pod koniec XIX wieku było ich już blisko 50 tysięcy. Według danych ze spisu powszechnego przeprowadzonego w 1922 roku we Palestynie zamieszkiwało już około 83 tysięcy Żydów²⁵. W późniejszym okresie, w związku z rozwojem nazizmu, liczby te uległy dalszemu wzrostowi²⁶. Powiększająca się liczebność ludności żydowskiej wiązała się także ze zmianą własności ziem. Ta następowała bardzo dynamicznie, co widać w poniższej tabeli.

Tabela 1. Ziemie palestyńskie w rękach żydowskich osadników w latach 1882–1947:

spective, Duke University Press, London 2005, s. 4. Na temat celów i rozwoju organizacji pisze: W. Lehn, *The Jewish National Fund*, „Journal of Palestine Studies” 1974, Vol. 3, No. 4, *passim*.

²⁴ B. Belica, *Uwarunkowania funkcjonowania palestyńskiego ruchu narodowyzwoleńczego w latach 1919–2006*, „Przegląd Prawniczy Ekonomiczny i Społeczny” 2014, nr 3, s. 29; A. Motyl, wyd. cyt., s. 122; A. Chojnowski, J. Tomaszewski, wyd. cyt., s. 16.

²⁵ J. Piotrowski, wyd. cyt., s. 40.

²⁶ Skalę migracji w poszczególnych latach opisują: A. Chojnowski, J. Tomaszewski, wyd. cyt., s. 20–21.

Rok	Procent ziem palestyńskich w rękach żydowskich [w %]
1882	0,09
1900	0,8
1914	1,6
1927	3,2
1936	4,7
1947	6,6

Opracowanie własne na podstawie: S. Halbrook, *The Alienation of a Homeland: How Palestine Became Israel*, „The Journal of Libertarian Studies” 1981, Vol. 5, No. 4, s. 368.

Kontrowersje dotyczyły także kwestii religijnych oraz statusu miejsc świętych. Wskazuje się, że dotychczas to na tym polu najtrudniej było osiągnąć porozumienie pomiędzy zwaśnionymi stronami. Zarówno Jerozolima, jak i Hebron stają się zarzewiem sporu na tle religijnym. Jerozolima wiąże się z osobą Abrahama i wybudowaną później w miejscu biblijnych wydarzeń świątynią Salomona. W miejscu zburzonej świątyni muzułmanie wzniesli Meczet Omara (Kopułę na Skale), zaś mur otaczający świątynię do dzisiaj znany jest jako Ściana Płaczu (to tam przenieśli się Żydzi oplakujący zburzenie świątyni Salomona)²⁷. Również w Hebronie dochodzi do potyczek na tle religijnym, bowiem w miejscu meczetu mają się znajdować groby patriarchów.

Do jednej z pierwszych potyczek pomiędzy Arabami z Żydami doszło właśnie z pobudek religijnych. W 1919 roku Żydzi pró-

²⁷ J. Piotrowski, wyd. cyt., s. 50-51.

bowali kupić Ścianę Płaczu, co spotkało się z nieprzychylną reakcją Arabów. Obawiali się bowiem, że w odsprzedanym Żydom miejscu może zostać wybudowana synagoga²⁸.

5. Arabski bunt

Wszystkie wskazane wcześniej czynniki zadecydowały o tym, że ludność arabska przeciwstawiała się brytyjskiej polityce. Dlatego też okres dwudziestolecia międzywojennego w Palestynie naznaczony był licznymi powstaniem arabskimi, które dotyczyły zarówno prawa do samostanowienia, jak też były sprzeciwem wobec rządów brytyjskiej administracji kolonialnej. Największe i najbardziej krwawe zamieszki miały miejsce w latach 1920–1921, 1929 i 1936–1939. Należy jednak pamiętać, że w opisywanym okresie bardziej zasadnym byłoby mówić o okresie walk, niż o okresie spokoju, cały czas wybuchały bowiem pomniejsze protesty, które wywołane były drobnymi incydentami. Jedynie okres sprawowania rządów w kolonii przez Herberta Plumera (1925–1928) można zaliczyć do relatywnie spokojnego w czasie trwania mandatu brytyjskiego²⁹.

W kwietniu 1920 roku, podczas świąt Nebi Musa, poświęconych Mojżeszowi (obchodzonych zarówno przez Żydów, jak i przez muzułmanów), ogólne nastroje spowodowane sytuacją międzynarodową³⁰ doprowadziły do wybuchu zamieszek, w których zginęło 9 osób, zaś 200 zostało rannych³¹. Ponownie eskalacja przemocy nastąpiła we wrześniu 1920 roku, a przyczynę należy upatrywać

²⁸ Tamże, s. 51.

²⁹ Tamże, s. 57.

³⁰ Chodzi m.in. o wydarzenia w Syrii, Libanie, Iraku i Transjordanii i przekazanie ich pod panowanie mocarstw kolonialnych.

³¹ A. Chojnowski, J. Tomaszewski, wyd. cyt., s. 19.

w wydaniu tzw. ustawy imigracyjnej, określającej kwoty ludności żydowskiej mającej przybyć do Palestyny³².

W maju 1921 roku w Jaffie również doszło do starć, zaś o ich inspirację oskarża się arabską klasę posiadającą, która obawiała się osłabienia swoich pozycji w wyniku napływu bogatych Żydów³³. Administracja brytyjska podjęła kroki zmierzające do uspokojenia sytuacji, m.in. powołała Najwyższą Radę Muzułmańską oraz wydała tzw. Białą Księgę Churchilla, zawierającą zapisy dotyczące konieczności zapewnienia gwarancji ludności arabskiej prawa do ochrony języka i kultury. Wobec nieskuteczności posunięć dyplomatycznych administracja brytyjska podjęła zbrojną interwencję w celu uspokojenia sytuacji³⁴. W późniejszym czasie wysuwała względem Arabów propozycję, mającą na celu zapewnienie reprezentacji Arabów w Palestynie, ci jednak przyjęli taktykę permanentnego bojkotowania działań administracji mandatowej³⁵.

W połowie 1929 roku starcia znów się nasiliły. Bezpośrednią ich przyczyną były próby poszerzenia przez Żydów kontroli nad Ścianą Płaczu, jednak zarzewie sporu tkwiło głębiej. Muzułmanie zaatakowali świątynie i miejsca publiczne w części zamieszkałej przez Żydów, ci zaś w reakcji na to napadli na miejsca publiczne i miejsca kultu religijnego muzułmanów. W wyniku zamieszek, które objęły cały kraj, zginęło 500 Żydów i 250 Arabów, zaś brak skuteczności policji i poczucie bezkarności poskutkowało dokonaną przez Palestyńczyków masakrą w Hebronie, w której zginęło ok. 70 Żydów³⁶. Wskazuje się także na rozwój dążeń niepodległościowych, które były głównym motywem walk. Przyczyny zająć miała zbadać powołana przez Brytyjczyków tzw. Komisja Shawa; ustaliła ona,

³² J. Piotrowski, wyd. cyt., s. 54.

³³ Tamże.

³⁴ A. Motyl, wyd. cyt., s. 123.

³⁵ J. Piotrowski, wyd. cyt., s. 56-57.

³⁶ A. Motyl, wyd. cyt., s. 124-125.

że głównym motywem działań arabskich był sprzeciw wobec imigracji żydowskiej i obawy o dominację Żydów w Palestynie³⁷. Niemniej jednak, kiedy rok później Arabowie przedłożyli władzom brytyjskim dokumenty, w których domagali się wstrzymania imigracji, nie zostały one rozpatrzone. W reakcji na zajścia dokonano jedynie reorganizacji sił policyjnych, zwiększenia personelu sił bezpieczeństwa, a także powołano jednostki do ochrony osiedli żydowskich³⁸.

Kiedy w 1930 roku administracja brytyjska wydała tzw. Białą Księgę Passfieldda, wśród Arabów na nowo zrodziła się nadzieja na osiągnięcie celu, jakim było ustanowienie własnego państwa. Dokument krytykował bowiem żydowskie instytucje oraz rekomendował wstrzymanie imigracji³⁹. Stanowisko to zostało jednak szybko zmienione, bowiem już po miesiącu brytyjski premier Ramsay MacDonald łagodził sformułowania zawarte w Białej Księdze w korespondencji z Chaimem Weizmannem⁴⁰.

Lata 30. XX wieku przyniosły zaostrzenie sytuacji; w Europie szerzył się nazizm, w związku z czym imigracja Żydów do Palestyny przybrała większe niż dotychczas rozmiary, syjoniści zaś z bardziej natężonym niż dotychczas naciskiem dążyli do utworzenia siedziby narodowej w Palestynie⁴¹. W związku z tym Egzekutywa Arabska zarządziła strajk generalny, wyznaczony na 13 października 1933 roku; władze brytyjskie stłumiły ów strajk przy użyciu ostrych środków represyjnych. Do najpoważniejszych starć doszło m.in. w Nablusie, w Jaffie, w Jerozolimie i w Hajfie. W odróżnieniu od

³⁷ J. Piotrowski, wyd. cyt., s. 58.

³⁸ Tamże.

³⁹ Dokument ten został sprecyzowany przez tzw. raport Hope Simpsona, w którym krytykowano politykę administracji brytyjskiej wobec Palestyny, wskazując na złe warunki ekonomiczne wśród Arabów, spowodowane rozwarstwieniem społecznym w związku z imigracją Żydów. Zob. A. Motyl, wyd. cyt., s. 126.

⁴⁰ J. Piotrowski, wyd. cyt., s. 59-60.

⁴¹ Tamże, s. 60-61.

strajków i protestów, jakie wybuchały w latach 20. XX wieku (mających podłoże głównie antysyjonistyczne), strajk generalny z 1933 roku był wymierzony przeciwko władzom kolonialnym, które zaczęto postrzegać jako główną przeszkodę na drodze do realizacji palestyńskiego prawa do samostanowienia⁴². W odpowiedzi na zamieszki brytyjski komisarz Arthur Wauchope podjął decyzję o zmniejszeniu imigracji żydowskiej. Jego decyzja nie była jednak realizowana w praktyce, bowiem liczebność Żydów przybywających do Palestyny nie zmniejszyła się, a wręcz uległa zwiększeniu.

Chęć dalszego utrzymania kontroli nad Palestyną oraz brak wdrożenia deklaracji politycznych przez Wielką Brytanię spowodowały dalsze protesty⁴³. Kolejny duży wybuch niezadowolenia nastąpił w 1936 roku. To właśnie wówczas odbyły się najpoważniejsze wystąpienia przeciwko Brytyjczykom. W kwietniu 1936 roku strajki miały miejsce w większości palestyńskich wsi i miast. Bunt ten przerodził się w ogólnonarodowe powstanie⁴⁴. W reakcji na wydarzenia działacze arabscy pod przywództwem Hadża Amina al-Husseiniego powołali Wysoki Komitet Arabski, mający zarządzać akcją strajkową⁴⁵. Na wystąpienia władze brytyjskie zareagowały represjami. Doszło do licznych aresztowań, wprowadzono też stan wyjątkowy. Arabowie palestyńscy zamykani byli w obozach pracy, które powstały w Sarafand – w okolicach Jaffy i na Synaju⁴⁶. W związku z planem stłumienia zamieszek zwiększono jeszcze w 1936 roku liczebność wojsk brytyjskich w Palestynie z 10 tysięcy do 30 tysięcy,

⁴² Tamże, s. 61.

⁴³ A. Motyl, wyd. cyt., s. 127.

⁴⁴ J. Piotrowski, wyd. cyt., s. 63.

⁴⁵ K. Bojko, wyd. cyt., s. 27.

⁴⁶ J. Piotrowski, wyd. cyt., s. 64. Szerzej na temat tłumienia protestów z 1936 roku: M. Hughes, *From Law and Order to Pacification: Britain's Suppression of the Arab Revolt in Palestine, 1936–39*, „Journal of Palestine Studies” 2010, Vol. 39, No. 2, *passim*.

by na szeroką skalę rozpocząć działania pacyfikacyjne⁴⁷. Strajk sparaliżował życie w mandacie Palestyny, przez co uderzył nie tylko w Żydów, ale także w Arabów, w związku z czym już 12 października został odwołany, nie osiągnięto jednak podstawowych zakładanych celów. Wybuch strajku spowodował jednak umocnienie się Żydów, którzy domagali się większego udziału w siłach policyjnych i uzyskania zezwolenia na stworzenie żydowskich sił militarnych.

W celu uspokojenia sytuacji w 1937 roku do Palestyny przybyła komisja podziałowa pod przewodnictwem Williama Peela. Postulowała ona podział Palestyny na dwa państwa oraz zakończenie mandatu, jednocześnie po raz pierwszy wyraźnie wskazując na sprzeczność obietnic brytyjskich składanych obu nacjom⁴⁸. Strona arabska nie zaakceptowała propozycji podziału. Wskazuje się, że raport był najbardziej obiektywny spośród dokumentów, które administracja brytyjska wytworzyła względem Palestyny w dwudziestolecie międzywojennym. Raport obalał jednocześnie szereg rozpowszechnionych twierdzeń związanych z imigracją żydowską i wskazywał na pozytywne skutki płynące z imigracji bogatych Żydów do Palestyny⁴⁹. Komisja rekomendowała także podział terytorium⁵⁰. Kolejne zamieszki, spowodowane rekomendacjami komisji podziałowej, doprowadziły do bezprecedensowego zdarzenia, jakim było zabicie Lewisa Andrewsa, pełniącego funkcję komisarza Galilei. W odpowiedzi władze kolonialne zdelegalizowały Wysoki Komitet Arabski oraz deportowały na Seszele przywódców arabskich; ponad-

⁴⁷ A. Chojnowski, J. Tomaszewski, wyd. cyt., s. 35; J. Piotrowski, wyd. cyt., s. 64.

⁴⁸ Tamże, s. 65.

⁴⁹ A. Motyl, wyd. cyt., s. 130.

⁵⁰ A.S. Bidwell, wyd. cyt., s. 98.

to wprowadziły sądownictwo wojskowe i umożliwiły stosowanie kary śmierci⁵¹.

Już w 1938 roku do Palestyny przybyła komisja podziałowa Johna Woodheada, która miała zbadać możliwości podziału kraju. Przedstawiła ona trzy warianty podziału kraju, jednak jego przeprowadzenie uniemożliwił rozwój sytuacji w Palestynie, którą ogarnęło otwarte powstanie arabskie. Atakowane były posterunki policji i urzędy. Próbowano opanować sytuację za pomocą środków polityczno-dyplomatycznych. Rozpoczęto od zmian personalnych w administracji kolonialnej, nie przyniosły one jednak oczekiwanego rezultatu. Wobec niemożności zahamowania protestów, mimo oficjalnego sprzeciwu, dozbrajano i szkolono żydowskie siły militarne⁵².

Gdy władze brytyjskie zdały sobie sprawę z niepowodzenia planu podziału, zorganizowały konferencję, na której obie strony konfliktu miały się porozumieć między sobą w kwestii przyszłości Palestyny. Konferencja odbyła się 7 lutego 1939 roku, jednak wobec niechęci stron do rozmów obrady toczyły się w dwóch grupach – żydowskiej i arabskiej⁵³. Konferencja została zerwana na początku marca 1939 roku. W maju zaś opublikowano kolejną Białą Księgę, która miała uporządkować brytyjskie deklaracje co do terytorium Palestyny⁵⁴. Arabowie odrzucili jednakże stanowisko rządu brytyjskiego, obawiając się, że – podobnie jak w przeszłości – także przedstawione gwarancje praw dla Arabów nie będą miały pokrycia w rzeczywistości. Arabowie domagali się natychmiastowego przyznania niepodległości Palestynie. Mimo mankamentów i wielu niepowodzeń trzeba wskazać, że owa Biała Księga z maja 1939 roku

⁵¹ J. Piotrowski, wyd. cyt., s. 66-67.

⁵² Tamże, s. 69.

⁵³ Tamże, s. 70-71.

⁵⁴ O szczegółowych wytycznych zawartych w Białej Księdze: J. Quigley, wyd. cyt., s. 27.

ukierunkowała politykę brytyjską aż do 1947 roku (do chwili zrzeczenia się przez Wielką Brytanię mandatu nad Palestyną)⁵⁵, tym samym wywołała nierozwiązany do chwili obecnej konflikt pomiędzy Żydami i Palestyńczykami.

Podsumowanie

Okres dwudziestolecia międzywojennego zapisał się w historii Palestyny jako czas niepokoju i protestów. Jedynie lata pełnienia funkcji komisarza brytyjskiego w Palestynie przez Herberta Plumera (1925–1928) zaliczają się do okresu, w którym nie miały miejsca większe rozruchy w regionie.

Pierwsze protesty palestyńskich Arabów obserwować można było już w 1917 roku, po ujawnieniu tajnego porozumienia Sykes–Picot. Następnie duże strajki objęły Palestynę w latach 1920–1921 i 1929 roku. Protesty te były wyrazem sprzeciwu wobec działań ruchu syjonistycznego i imigracji żydowskiej do Palestyny. Okres lat 20. i 30. XX wieku stanowi przełom w postrzeganiu przez Arabów kwestii palestyńskiej. Wówczas stracił na znaczeniu sprzeciw inspirowany brakiem poparcia dla działań ruchu syjonistycznego, a główną przeszkodę uniemożliwiającą powstanie niepodległego państwa Arabów palestyńskich widziano w polityce władz kolonialnych. W latach 30. XX wieku sytuacja w Palestynie spowodowała szereg protestów. Miały one miejsce w latach 1936–1939 i objęły całą Palestynę. Znane są jako Wielka Rewolucja Arabska.

Pod koniec lat 30. XX wieku mimo prób dyplomatycznego zażegnania protestów, nie udało się tego dokonać. Lata II wojny światowej zaliczane są do relatywnie spokojnego okresu w historii Palestyny, co nie oznacza jednak, że spór pomiędzy Żydami a Arabami palestyńskimi został zażegnany. Okres po II wojnie światowej,

⁵⁵ A. Motyl, wyd. cyt., s. 133.

od chwili powstania Izraela w 1948 roku, naznaczony był wojnami pomiędzy nowo powstałym państwem a zamieszkującymi Palestynę Arabami. Cztery wojny izraelsko-arabskie, dwie intifady i szereg operacji wojskowych przeciwko Palestyńczykom świadczą o olbrzymim kryzysie, w jakim znajdują się stosunki izraelsko-arabskie. Niemniej jednak to lata międzywojenne zadecydowały o ukształtowaniu się palestyńskiej świadomości narodowej. Późniejszy okres stanowi jej rozszerzanie i pogłębianie poprzez, na przykład, ukonstytuowanie się uznanego na arenie międzynarodowej przedstawicielstwa Palestyńczyków.

Tym samym bunt i sprzeciw są wpisane w historię palestyńskiej świadomości narodowej, zaś teza, że naród palestyński zrodził się na gruncie sprzeciwu wobec imigracji żydowskiej, jest jak najbardziej uzasadniona.

Palestinians: nation born of rebellion?

The Middle East region, in the perspective of international relations and regional security, is inseparably linked to conflict. The conflict between Jews and Arabs is one of the most recognizable and bloodiest conflicts in the region. The history of this conflict and its duration, despite the passage of time, continue to be the subject of numerous scientific publications, which testifies to the seriousness of the problem. So far, the conflict has not been resolved, which justifies the statement that the conflict is deeper than the proclamation of the independence of the State of Israel. In literature, attention is paid to British policy issues during the mandate period, which, through contradictory promises made to the parties to the later dis-

pute, led to the outbreak of this bloody, long-lasting conflict. The intention of this paper is to describe the situation in Palestine before the proclamation of Israel and to show the reaction of the Palestinian Arabs to the efforts of British diplomacy. Thus, the author will show, how the Palestinian issue developed from the time of 1st World War until the proclamation of Israel independence in 1948 and the formal division of Palestine.